CHAPTER - 3
ഭൂമിദാനവും ഇന്ത്യൻ സമൂഹവും

---

1. ഗുപ്തന്മാരുടെയും ശതവാഹനരുടെയും ഭൂദാന സമ്പ്രദായങ്ങൾ തമ്മിലുള്ള വ്യത്യാസങ്ങൾ എന്തെല്ലാമാണ്?

സതവാഹനർ

- ഇന്ത്യയിൽ ആദ്യമായി ഭൂദാനങ്ങൾ നൽകിത്തുടങ്ങിയത് സതവാഹനരാണ്.
- പ്രധാനമായും ബുദ്ധമത സന്യാസിമാർക്കും ബ്രാഹ്മണർക്കുമാണ് ഇവർ ഭൂമി ദാനം നൽകിയിരുന്നത്.
- മതപരമായ പുണ്യം നേടുക എന്നതായിരുന്നു ഈ ഭൂദാനങ്ങളുടെ പ്രധാന ലക്ഷ്യം.
- ഡെക്കാൻ മേഖലയിൽ കൃഷി വ്യാപിക്കാൻ ഈ ദാനങ്ങൾ കാരണമായി.

ഗുപ്തന്മാർ

- ഗുപ്തകാലഘട്ടത്തിൽ ഭൂദാന സമ്പ്രദായം സതവാഹന കാലഘട്ടത്തേക്കാൾ വളരെ വ്യാപകമായിത്തീർന്നു.
- മതപരമായ ലക്ഷ്യങ്ങൾ കൂടാതെ, ഉദ്യോഗസ്ഥർക്ക് ശമ്പളത്തിന് പകരമായി ഭൂമി നൽകുന്ന രീതി ഗുപ്തന്മാർ ആരംഭിച്ചു.
- ഈ സമ്പ്രദായം രാജാവിനും കർഷകർക്കും ഇടയിൽ ഇടനിലക്കാരായ ഒരു ഭൂപ്രഭു വർഗ്ഗത്തെ സൃഷ്ടിച്ചു.
- ഭൂമിയുടെ മേലുള്ള ഭരണപരമായ അധികാരങ്ങളും ഇതോടൊപ്പം കൈമാറ്റം ചെയ്യപ്പെട്ടതിനാൽ, ഭൂമി ലഭിച്ചവർക്ക് കൂടുതൽ അധികാരം ലഭിച്ചു.

2. ഗുപ്തകാലത്ത് കൃഷിയുടെ വ്യാപനത്തിനും വികാസത്തിനും സഹായിച്ച ഘടകങ്ങൾ ഏതെല്ലാമായിരുന്നു?

- ഭൂദാനങ്ങളിലൂടെ കൃഷിചെയ്യാത്ത പ്രദേശങ്ങളും വനഭൂമികളും കൃഷിയോഗ്യമാക്കി മാറ്റി.
- പുതിയ സാമൂഹിക വ്യവസ്ഥിതി കാർഷിക ജോലികൾക്കായി ആവശ്യത്തിന് തൊഴിലാളികളെ ലഭ്യമാക്കി.
- കാർഷിക സാങ്കേതികവിദ്യയെക്കുറിച്ചും കാലാവസ്ഥയെക്കുറിച്ചുമുള്ള ബ്രാഹ്മണരുടെ അറിവ്.
- അണക്കെട്ടുകൾ, കനാലുകൾ, കുളങ്ങൾ എന്നിങ്ങനെ വിവിധ ജലസേചന സൗകര്യങ്ങളുടെ ലഭ്യത.

3. ഗുപ്തകാലത്ത് കൃഷിയെ സഹായിച്ചിരുന്ന വിവിധ ജലസേചന രീതികളെക്കുറിച്ച് വിശദീകരിക്കുക.

- **അണക്കെട്ടുകളുടെ നിർമ്മാണം:** ഉദാഹരണത്തിന്, ജലലഭ്യത ഉറപ്പാക്കുന്നതിനായി സ്കന്ദഗുപ്തൻ ഗുജറാത്തിലെ സുദർശന തടാകം പുനർനിർമ്മിച്ചു.
- **കനാലുകളും ചാലുകളും:** കിണറുകളിൽ നിന്ന് ഉയർത്തുന്ന വെള്ളം ചെറിയ ചാലുകളിലൂടെ കൃഷിയിടങ്ങളിലേക്ക് എത്തിച്ചിരുന്നു.
- **ജലസംഭരണികൾ (കുളങ്ങൾ):** ഉത്തരേന്ത്യയിൽ മഴവെള്ളം സംഭരിക്കാനായി പ്രത്യേക കുളങ്ങൾ നിർമ്മിച്ച് കൃഷിക്കായി ഉപയോഗിച്ചു.
- **ഘടിയന്ത്രം (അരഘട്ട):** ചക്രത്തിൽ ഘടിപ്പിച്ച പാത്രങ്ങൾ ഉപയോഗിച്ച് വെള്ളം കോരി കൃഷിയിടങ്ങളിലേക്ക് എത്തിക്കുന്ന യന്ത്രസംവിധാനം.

4. എന്താണ് 'ശ്രേണികൾ'? സാമ്പത്തിക വ്യവസ്ഥയിൽ അവയുടെ പ്രധാന ചുമതലകൾ എന്തെല്ലാമായിരുന്നു?

- ഒരേ തൊഴിലിൽ ഏർപ്പെട്ടിരിക്കുന്നവർ രൂപീകരിച്ച സംഘടനകളാണ് 'ശ്രേണികൾ'.
- ഭരണകൂടം ഈ സംഘടനകൾക്ക് അംഗീകാരം നൽകിയിരുന്നു. അംഗങ്ങൾ ശ്രേണിയുടെ നിയമങ്ങൾ പാലിക്കാൻ ബാധ്യസ്ഥരായിരുന്നു.
- വസ്തുക്കൾ ശേഖരിക്കുക, ഉല്പാദനം നിയന്ത്രിക്കുക, ഉല്പന്നങ്ങളുടെ വിപണനം നടത്തുക എന്നിവയായിരുന്നു ഇവരുടെ പ്രധാന ചുമതലകൾ.

5. ഭൂദാന സമ്പ്രദായം എങ്ങനെയാണ് ഒരു പുതിയ സാമൂഹിക ക്രമത്തിന് വഴിതെളിച്ചത്?

- രാജാക്കന്മാർ ബ്രാഹ്മണർക്കും ഉദ്യോഗസ്ഥർക്കും ഭൂമി ദാനം നൽകുകയും, ആ പ്രദേശങ്ങളിൽ നിന്ന് നികുതി പിരിക്കാനും ഭരിക്കാനുമുള്ള അധികാരം അവർക്ക് നൽകുകയും ചെയ്തു.
- ഭൂമിയിൽ യഥാർത്ഥത്തിൽ പണിയെടുത്തിരുന്ന കർഷകർക്ക് അവരുടെ ഉടമസ്ഥാവകാശം നഷ്ടപ്പെടുകയും അവർ പ്രാദേശിക ഭൂപ്രഭുക്കളുടെ കീഴിലാവുകയും ചെയ്തു.
- ഇത് രാജാവിനും സാധാരണ ജനങ്ങൾക്കും ഇടയിൽ ഇടനിലക്കാർ (ഭൂപ്രഭുക്കൾ) നിലനിൽക്കുന്ന ഒരു ശ്രേണി ഉണ്ടാക്കി.
- സാമൂഹിക പദവി ഭൂമിയുടെ ഉടമസ്ഥാവകാശത്തെ അടിസ്ഥാനമാക്കി തീരുമാനിക്കപ്പെടുന്ന ഇന്ത്യയിലെ നാടുവാഴിത്ത രീതിയുടെ തുടക്കമായിരുന്നു ഈ മാറ്റം.

6. പിൽക്കാല ഗുപ്തകാലത്തെ വ്യാപാരത്തിന്റെയും നഗരങ്ങളുടെയും പങ്ക് എന്തായിരുന്നു?

- ആഭ്യന്തര വ്യാപാരം സജീവമായി തുടർന്നെങ്കിലും വിദേശ വ്യാപാരം, പ്രത്യേകിച്ച് റോമൻ സാമ്രാജ്യവുമായുള്ളത്, കുറയാൻ തുടങ്ങി.
- ദൂരദേശ വ്യാപാരത്തിലുണ്ടായ ഈ കുറവ് ചില പ്രധാന നഗരങ്ങളുടെ തകർച്ചയ്ക്ക് കാരണമായി.
- വ്യാപാരം കുറഞ്ഞതോടെ സമ്പദ്വ്യവസ്ഥ കൂടുതൽ പ്രാദേശികമാവുകയും ഗ്രാമീണ കാർഷിക ഉൽപ്പാദനത്തിൽ ശ്രദ്ധ കേന്ദ്രീകരിക്കുകയും ചെയ്തു.

- ഈ കാലയളവിൽ സ്വർണ്ണനാണയങ്ങളുടെ പ്രചാരത്തിലുണ്ടായ കുറവ് വൻകിട വാണിജ്യ പ്രവർത്തനങ്ങളുടെ മാന്ദ്യത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

7. ഗുപ്തകാലത്തെ വ്യാപാരത്തിന്റെ സ്വഭാവം എന്തായിരുന്നു? അവരുടെ ഭരണത്തിന്റെ അവസാനകാലത്ത് വിദേശവ്യാപാരത്തിൽ എന്ത് മാറ്റങ്ങളാണ് ഉണ്ടായത്?

  - **ആഭ്യന്തര വ്യാപാരം:** രാജ്യത്തിനകത്തുള്ള വ്യാപാരം സജീവമായിരുന്നു. കരമാർഗ്ഗവും നദീമാർഗ്ഗവും വിവിധ പ്രദേശങ്ങളിലേക്ക് ചരക്കുകൾ എത്തിച്ചിരുന്നു.
  - **വിദേശ വ്യാപാരം:** ഗുപ്തന്മാർക്ക് റോമൻ സാമ്രാജ്യവുമായി ശക്തമായ വ്യാപാര ബന്ധമുണ്ടായിരുന്നു. പട്ട്, സുഗന്ധവ്യഞ്ജനങ്ങൾ, വിലപിടിപ്പുള്ള കല്ലുകൾ എന്നിവ ഇവർ കയറ്റുമതി ചെയ്തിരുന്നു.
  - **ശ്രേണികളുടെ പങ്ക്:** ഉൽപ്പന്നങ്ങളുടെ നിർമ്മാണം, ഗുണമേന്മ, വിപണനം എന്നിവ നിയന്ത്രിച്ചിരുന്ന ശക്തമായ വ്യാപാര സംഘടനകളായ 'ശ്രേണികൾ' വഴിയാണ് വ്യാപാരം നടന്നിരുന്നത്.
  - **പിൽക്കാലത്തെ തകർച്ച:** ഗുപ്തഭരണത്തിന്റെ അവസാനത്തോടെ റോമൻ സാമ്രാജ്യവുമായുള്ള വ്യാപാരം കുറയുകയും ഇത് പ്രധാന വ്യാപാര നഗരങ്ങളുടെ തകർച്ചയ്ക്ക് കാരണമാവുകയും ചെയ്തു.
  - **സാമ്പത്തിക സ്വാധീനം:** വിദേശ വ്യാപാരത്തിലുണ്ടായ കുറവ് സ്വർണ്ണനാണയങ്ങളുടെ പ്രചാരം കുറയ്ക്കുകയും സമ്പദ്‌വ്യവസ്ഥ കൂടുതൽ പ്രാദേശികമായ കൃഷിയെ ആശ്രയിക്കുന്ന രീതിയിലേക്ക് മാറുകയും ചെയ്തു.

8. **പാടലീപുത്രം, വൈശാലി തുടങ്ങിയ നഗരങ്ങൾ പിൽക്കാല ഗുപ്തകാലത്ത് തകരാൻ കാരണമെന്തായിരുന്നു**?

- വിദേശ വ്യാപാരത്തിൽ, പ്രത്യേകിച്ച് റോമൻ സാമ്രാജ്യവുമായുള്ള വ്യാപാരത്തിൽ ഉണ്ടായ വലിയ കുറവ്.
- വിദേശ വിപണികളിൽ ഇന്ത്യൻ ആഡംബര വസ്തുക്കളുടെ (പട്ട്, സുഗന്ധവ്യഞ്ജനങ്ങൾ) ആവശ്യം കുറഞ്ഞത്.
- വൻകിട കച്ചവടത്തിനാവശ്യമായ സ്വർണ്ണനാണയങ്ങളുടെ പ്രചാരത്തിലുണ്ടായ കുറവ്.
- വ്യാപാരം കുറഞ്ഞതോടെ ആളുകൾ നഗരങ്ങളിൽ നിന്ന് ഗ്രാമങ്ങളിലേക്ക് കുടിയേറുകയും കൃഷി പ്രധാന ഉപജീവനമാർഗ്ഗമാവുകയും ചെയ്തത്.
- വലിയ നഗരങ്ങളെ ആശ്രയിക്കാത്ത സ്വയംപര്യാപ്തമായ ഗ്രാമീണ സമ്പദ്‌വ്യവസ്ഥയുടെ ഉദയം.

9. "വ്യാപാരത്തിന്റെ തകർച്ച സമ്പദ്‌വ്യവസ്ഥയുടെ കാർഷികവൽക്കരണത്തിന് കാരണമായി." സാമൂഹിക-സാമ്പത്തിക മാറ്റങ്ങളുടെ അടിസ്ഥാനത്തിൽ ഈ പ്രസ്താവന വിശദീകരിക്കുക.

- അന്താരാഷ്ട്ര വ്യാപാരം തകർന്നതോടെ സമ്പദ്‌വ്യവസ്ഥ വ്യാപാര കേന്ദ്രീകൃതമായ ഒന്നിൽ നിന്ന് ഭൂമി കേന്ദ്രീകൃതമായ ഒന്നിലേക്ക് മാറി.
- കരകൗശലത്തൊഴിലാളികളും വ്യാപാരികളും കൃഷിയിലേക്കോ ഗ്രാമീണ ആവശ്യങ്ങൾ നിറവേറ്റുന്നതിലേക്കോ തിരിയാൻ ഗ്രാമങ്ങളിലേക്ക് മാറി.
- ഉദ്യോഗസ്ഥർക്ക് ശമ്പളം നൽകുന്നതിനും സ്ഥാപനങ്ങളെ സഹായിക്കുന്നതിനും ഭൂദാനങ്ങൾ പ്രധാന മാർഗ്ഗമായി മാറി.
- നഗരങ്ങളിലെ വ്യാപാരികളേക്കാൾ പ്രാദേശിക ഭൂപ്രഭുക്കൾ (ഇടനിലക്കാർ) കൂടുതൽ ശക്തരായി.
- ഗ്രാമങ്ങൾ സ്വയംപര്യാപ്തമാവുകയും അവർക്ക് ആവശ്യമായതെല്ലാം പ്രാദേശികമായി ഉൽപ്പാദിപ്പിക്കാൻ തുടങ്ങുകയും ചെയ്തു.

10. വിദേശ വ്യാപാരത്തിലുണ്ടായ ഇടിവും ഭൂദാന സമ്പ്രദായവും ഈ കാലഘട്ടത്തിലെ സാമൂഹിക ഘടനയെയും ജാതിവ്യവസ്ഥയെയും എങ്ങനെയാണ് ബാധിച്ചത്?

- **കരകൗശല വിദ്യകളുടെ ഗ്രാമീണവൽക്കരണം**: റോമൻ സാമ്രാജ്യത്തിന്റെ തകർച്ച വിദേശ വ്യാപാരത്തിൽ ഇടിവുണ്ടാക്കി. ഇതോടെ കരകൗശല വിദഗ്ധർ രാജ്യം മുഴുവൻ സഞ്ചരിക്കുന്നത് അവസാനിപ്പിക്കുകയും ഗ്രാമങ്ങളിൽ ഒതുങ്ങിക്കൂടുകയും ചെയ്തു. ഇത് കലകളുടെയും കരകൗശല വിദ്യകളുടെയും 'ഗ്രാമീണവൽക്കരണത്തിനും' കൗശാംബി, ഉജ്ജയിനി തുടങ്ങിയ നഗരങ്ങളുടെ തകർച്ചയ്ക്കും കാരണമായി.
- **സങ്കീർണ്ണമായ ജാതിവ്യവസ്ഥ**: പുതിയ തൊഴിൽ കൂട്ടായ്മകളും (ശ്രേണികൾ) വിദേശികളും വന്നതോടെ വർണ്ണവ്യവസ്ഥ കൂടുതൽ സങ്കീർണ്ണമായി. ഇവർക്കായും, കാട്ടുവാസികളായ നിഷാദന്മാർക്കും, മിശ്രവിവാഹത്തിലൂടെ ഉണ്ടായ കുട്ടികൾക്കുമായി പുതിയ 'ജാതികളും' 'ഉപജാതികളും' രൂപപ്പെട്ടു.
- **സാമൂഹിക ശ്രേണി**: ഏഴാം നൂറ്റാണ്ടോടു കൂടി ശൂദ്രർ കർഷകരായി വിശേഷിപ്പിക്കപ്പെട്ടു. ചാതുർവർണ്ണ്യത്തിന് പുറത്തുള്ള ചണ്ഡാലന്മാർ (ശ്മശാന സൂക്ഷിപ്പുകാർ), ചർമ്മകാരർ (തുകൽപ്പണിക്കാർ) എന്നിവർ അയിത്തം കൽപ്പിക്കപ്പെട്ടവരായി (അന്ത്യജർ) കണക്കാക്കപ്പെട്ടു.
- **സ്ത്രീകളുടെ പദവി**: സ്ത്രീകൾക്ക് പൊതുവെ താഴ്ന്ന പദവിയായിരുന്നു ഉണ്ടായിരുന്നത്, അവർ പുരുഷന്മാർക്ക് കീഴ്പ്പെട്ട് ജീവിക്കണമെന്ന് പ്രതീക്ഷിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. ബ്രാഹ്മണ സ്ത്രീകൾക്ക് പോലും ഭൂമി ദാനമായി ലഭിച്ചതിന് തെളിവുകളില്ല. എങ്കിലും പ്രഭാവതി ഗുപ്തയെപ്പോലുള്ള ചില രാജ്ഞിമാർ ആദരിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു.

11. മൗര്യന്മാരുടെയും ഗുപ്തന്മാരുടെയും ഭരണസംവിധാനങ്ങളെ താരതമ്യം ചെയ്യുക.

മൗര്യ ഭരണം (കേന്ദ്രീകൃത ഭരണം)

- ഭരണത്തിന്റെ പൂർണ്ണ അധികാരം കേന്ദ്ര സർക്കാരിനായിരുന്നു.

- ഉദ്യോഗസ്ഥരിലൂടെ രാജാവ് സാമ്രാജ്യത്തിന്റെ മുഴുവൻ ഭാഗങ്ങളിലും നേരിട്ട് നിയന്ത്രണം ചെലുത്തിയിരുന്നു.
- ഭരണകൂടം ജനങ്ങളിൽ നിന്ന് നേരിട്ടാണ് നികുതി പിരിച്ചിരുന്നത്.
- വ്യക്തികൾക്കോ ക്ഷേത്രങ്ങൾക്കോ ഭൂമി ദാനമായി നൽകുന്ന രീതി മൗര്യകാലത്ത് വളരെ കുറവായിരുന്നു.

ഗുപ്ത ഭരണം (വികേന്ദ്രീകൃത ഭരണം)

- അധികാരം പ്രാദേശിക ഭൂവുടമകൾക്കും അധികാരികൾക്കുമായി വിഭജിച്ചു നൽകിയിരുന്നു.
- ഭൂമി ദാനമായി നൽകുന്നതിനോടൊപ്പം ആ പ്രദേശത്തെ ഭരണാധികാരവും നീതിന്യായ അവകാശങ്ങളും രാജാവ് കൈമാറിയിരുന്നു.
- ഭൂമി ദാനമായി നൽകിയ പ്രദേശങ്ങളിൽ രാജാവിന്റെ നേരിട്ടുള്ള അധികാരം പരിമിതമായിരുന്നു.
- ഈ സംവിധാനം ഇന്ത്യയിൽ നാടുവാഴിത്ത രീതിയുടെ (Feudal structure) തുടക്കത്തിന് കാരണമായി.

12. ഇന്ത്യൻ സംസ്കാരത്തിന്റെ "സുവർണ്ണകാലം" എന്ന് ഗുപ്തകാലഘട്ടം അറിയപ്പെടുന്നത് എന്തുകൊണ്ട്? സാഹിത്യം, കല, ശാസ്ത്രം എന്നിവയ്ക്ക് ഉദാഹരണങ്ങൾ നൽകുക.

- **സാംസ്കാരിക വളർച്ച:** സംസ്കൃത സാഹിത്യം, ചിത്രകല, ക്ഷേത്ര വാസ്തുവിദ്യ എന്നിവയിൽ ഗുപ്തകാലം വലിയ പുരോഗതി കൈവരിച്ചു.
- **സാഹിത്യം:** ഈ കാലഘട്ടത്തിലെ ഏറ്റവും പ്രശസ്തനായ കവിയായിരുന്നു **കാളിദാസൻ**. അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൃതികളിൽ *അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളം*, *മേഘദൂത്* എന്നിവ ഉൾപ്പെടുന്നു.
- **കലയും ചിത്രകലയും:** ഗുപ്തകാലത്തെ കലയുടെ ലോകപ്രശസ്തമായ ഉദാഹരണങ്ങളാണ് **അജന്ത ഗുഹാചിത്രങ്ങൾ**.
- **വാസ്തുവിദ്യ:** കല്ലുകൾ ഉപയോഗിച്ചുള്ള ക്ഷേത്ര നിർമ്മാണത്തിന് തുടക്കമിട്ടത് ഗുപ്തന്മാരാണ്.
- **ശാസ്ത്രവും ഗണിതവും: ആര്യഭടൻ**, **വരാഹമിഹിരൻ** തുടങ്ങിയ പണ്ഡിതന്മാർ ഈ കാലഘട്ടത്തിൽ ജീവിക്കുകയും ശാസ്ത്ര-ഗണിത മേഖലകളിൽ വലിയ സംഭാവനകൾ നൽകുകയും ചെയ്തു.
- **പുരാണങ്ങളും ഇതിഹാസങ്ങളും:** പുരാണങ്ങളും ഇതിഹാസങ്ങളായ രാമായണം, മഹാഭാരതം എന്നിവയും അവയുടെ ഇന്നത്തെ രൂപത്തിൽ പരിഷ്കരിക്കപ്പെട്ടത് ഈ കാലത്താണ്.

13. **എഡി ആറാം നൂറ്റാണ്ടിന് ശേഷമുള്ള ദക്ഷിണേന്ത്യയിലെ സാമ്പത്തിക സവിശേഷതകളും ഭൂദാനങ്ങളുടെ പങ്കും വിവരിക്കുക.**

ഉത്തരം:

- പല്ലവ, പാണ്ഡ്യ രാജാക്കന്മാർ ബ്രാഹ്മണർക്കും ക്ഷേത്രങ്ങൾക്കും ധാരാളമായി ഭൂമി ദാനം നൽകിയിരുന്നു. ബ്രാഹ്മണർക്ക് നൽകിയിരുന്ന ഭൂദാനങ്ങൾ '**ബ്രഹ്മദേയം**' എന്നും ക്ഷേത്രങ്ങൾക്ക് നൽകിയിരുന്നവ '**ദേവദാനം**' എന്നും അറിയപ്പെട്ടു.
- ഇത്തരം ഭൂദാനങ്ങൾ വഴി അതുവരെ കൃഷി ചെയ്യാതിരുന്ന തരിശുഭൂമികളും വനങ്ങളും കൃഷിയോഗ്യമായി മാറി.
- ബ്രാഹ്മണ കുടിയേറ്റക്കാർ തങ്ങളോടൊപ്പം പുതിയ **കാർഷിക സാങ്കേതികവിദ്യകളും** കാലാവസ്ഥാ സംബന്ധമായ അറിവുകളും കൊണ്ടുവന്നത് ഉൽപ്പാദനം വർദ്ധിപ്പിക്കാൻ സഹായിച്ചു.
- കൃഷി പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കുന്നതിനായി ഭരണാധികാരികളും പ്രാദേശിക സഭകളും വലിയ **കുളങ്ങളും ജലസേചന കനാലുകളും** നിർമ്മിക്കുകയും സംരക്ഷിക്കുകയും ചെയ്തു.
- അക്കാലത്ത് ക്ഷേത്രങ്ങൾ കേവലം ആരാധനാലയങ്ങൾ മാത്രമല്ല, ഭൂമി നിയന്ത്രിക്കുകയും വിഭവങ്ങൾ വിതരണം ചെയ്യുകയും ഉൽപ്പാദനം വർദ്ധിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യുന്ന വലിയ **സാമ്പത്തിക കേന്ദ്രങ്ങളായിരുന്നു**.
- കച്ചവടക്കാർ തങ്ങളുടെ താൽപ്പര്യങ്ങൾ സംരക്ഷിക്കുന്നതിനായി '**വ്യാപാര സംഘങ്ങൾ**' **(Merchant Guilds)** രൂപീകരിച്ചു. ഇവർ പ്രാദേശിക ഉൽപ്പന്നങ്ങൾ ശേഖരിക്കുകയും വിതരണം ചെയ്യുകയും ചെയ്തു.
- ദക്ഷിണേന്ത്യയ്ക്ക് വിദേശ രാജ്യങ്ങളുമായി സജീവമായ സമുദ്രവ്യാപാര ബന്ധമുണ്ടായിരുന്നു. **മഹാബലിപുരം**, **കൊർകൈ** തുടങ്ങിയ തുറമുഖങ്ങൾ വഴി മുത്തുകൾ, കുരുമുളക്, ചന്ദനം തുടങ്ങിയവ വിദേശങ്ങളിലേക്ക് കയറ്റുമതി ചെയ്തിരുന്നു.
- ബ്രഹ്മദേയ ഭൂമികളെ നികുതിയിൽ നിന്ന് ഒഴിവാക്കിയിരുന്നുവെങ്കിലും, മറ്റ് കർഷകരിൽ നിന്ന് വിളവിന്റെ **ആറിലൊന്ന് മുതൽ പത്തിലൊന്ന് വരെ** ഭൂനികുതിയായി ഭരണകൂടം ഈടാക്കിയിരുന്നു.